

จดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติศาสตร์ยุคเรียกร้องมหาวิทยาลัยในภาคเหนือ
และประวัติบุคคลผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University Archives:

History of the Era Demanding for University in the North
and History of the Co-founders of Chiang Mai University

สมโชค อ่องสกุล
Somchot Ongsakul
พ.ศ. 2565

จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติศาสตร์ยุคเรียกร้องมหาวิทยาลัยในภาคเหนือ
และประวัติบุคคลผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University Archives:

History of the Era Demanding for University in the North
and History of the Co-founders of Chiang Mai University

สมโชติ อ๋องสกุล
Somchot Ongsakul
พ.ศ.2565

จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติศาสตร์ยุคเรียกร้องมหาวิทยาลัยในภาคเหนือ

และประวัติบุคคลผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University Archives:

History of the Era Demanding for University in the North

and History of the Co-founders of Chiang Mai University

ISBN : 978-616-398-716-7

ผู้นำเสนอ : รองศาสตราจารย์สมโชติ อ๋องสกุล

จัดพิมพ์โดย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พิมพ์ครั้งแรก : พ.ศ.2565

จำนวนพิมพ์ : 200 เล่ม

ออกแบบพิมพ์ : มานพ จันทร์บำรุง

โรงพิมพ์ : เอ็น.พี.ที.ปรี้นตัง 116/2 หมู่ 6 ตำบลป่าแดด

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50100 โทร: 081-4214903

แนวคิดปก : รองศาสตราจารย์สมโชติ อ๋องสกุล

ปกหน้า : ธงช้างเป็นธงประจำชาติของประเทศไทยสยาม ใช้ถึง พ.ศ.2460 (รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้ใช้ธงไตรรงค์แทนตั้งแต่ 28 กันยายน พ.ศ.2460 และจอมพล ป.พิบูลสงคราม ให้เปลี่ยนชื่อประเทศไทยเป็นประเทศไทยตั้งแต่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482) เมื่อเริ่มสร้างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการประกวดตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีประชาชนหลายคนเสนอชื่อและแบบตราสัญลักษณ์เข้าประกวด ในที่สุดคณะกรรมการเลือกรูปช้างชูคบเพลิงเป็นตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปกหลัง : ประชาชนในภาคเหนือแสดงออกถึงความต้องการมหาวิทยาลัย ในทศวรรษ 2490 ผ่านสื่อหนังสือพิมพ์และสื่ออื่น ๆ เช่น บัตรวงกลมสีแดง

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สมโชติ อ๋องสกุล.

จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเชียงใหม่:

ประวัติศาสตร์ยุคเรียกร้องมหาวิทยาลัยในภาคเหนือและประวัติบุคคลผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2565.

484 หน้า: ภาพประกอบ.

ISBN 978-616-398-716-7

1. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ -- จดหมายเหตุ.
2. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ -- ประวัติ. I. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
378.05-dc23

คำนำ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นมหาวิทยาลัยภูมิภาคแห่งแรกของประเทศไทยตามนโยบายโครงการพัฒนาการศึกษาไปสู่ภูมิภาคของรัฐบาล และตามความต้องการของประชาชนในภาคเหนือที่ต้องการให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ และจากผลสำเร็จในขณะนั้น ได้มีผู้เกี่ยวข้องสำคัญหลายฝ่ายที่ให้การส่งเสริมสนับสนุนวางแผนวางนโยบายในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จนสามารถเปิดทำการเรียนการสอนเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2507 ปรากฏเป็นความเจริญก้าวหน้าจากก้าวแรกสู่ความเป็นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อันเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน

หนังสือ “จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ประวัติศาสตร์ยุคเรีกร้อมมหาวิทยาลัยในภาคเหนือและประวัติผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ฉบับนี้ ได้จัดทำขึ้นโดยการสืบค้นเรียบเรียงนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นการเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลเนื้อหาและภาพประกอบโดยละเอียดและยืนยันหลักฐานข้อมูลทำให้เห็นภาพ และเข้าใจความเป็นมาในอดีตของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้อย่างชัดเจน นับได้ว่าเป็นหนังสือจดหมายเหตุที่เป็นเอกสารประวัติศาสตร์ล้ำค่าที่มีเนื้อหาที่สำคัญและสมบูรณ์ที่ทรงคุณค่ามากที่สุดเล่มหนึ่ง นับตั้งแต่มีการรวบรวมประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย ภาคนำและภาคที่หนึ่งถึงภาคที่สิบหก ที่เต็มไปด้วยเนื้อหานับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ในอดีตของดินแดนที่ตั้ง ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี จดหมายเหตุในช่วงเตรียมการจัดตั้ง ประวัติบุคคลผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้ง คณะแพทยศาสตร์ การโอนคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มาสังกัดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นักการเมืองและแกนนำในผู้เรียกร้องการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภาคเหนือ เจ้าของที่ดินคนเดิมและชาวบ้านที่เคยอยู่ ประวัติและผลงานผู้รับนโยบาย มาดำเนินการ ประวัติสถาปนิกวิศวกรผู้ร่วมก่อตั้ง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บริษัทก่อสร้างและภาพชุดอาคารรุ่นแรกในบริเวณมหาวิทยาลัย ตลอดถึงที่มาของการดำเนินการหลักสูตร และการเตรียมบุคลากรในช่วงแรกของการก่อตั้ง เป็นต้น

ในส่วนของภาคผนวก ได้นำเสนอรายละเอียดทั้งในด้านต่าง ๆ ทั้งรายชื่อคณะกรรมการเตรียมชุดต่าง ๆ ในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2503-2508 และความเป็นมาของสีและสัญลักษณ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งมีวิวัฒนาการปรับเปลี่ยนไปตามวาระการบริหารของแต่ละสมัยโดยละเอียด อันเป็นข้อมูลที่ชวนติดตามและน่าสนใจยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูปประจำมหาวิทยาลัย ตลอดทั้งความเป็นมาของการก่อตั้งองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นอาทิ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีความยินดีที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการจัดทำหนังสือ “จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ประวัติศาสตร์ยุคเรืองมหาวิทยาลัยในภาคเหนือและประวัติผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ขึ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการเผยแพร่ความรู้ด้านประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่แล้ว หนังสือเล่มนี้ จะช่วยสร้างความผูกพันและความประทับใจแก่ศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และสาธารณชนผู้สนใจ ได้สัมผัสความเป็นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ร่วมกัน ให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์สมโชติ อ๋องสกุล และคณะทำงานจัดทำหนังสือ “จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ประวัติศาสตร์ยุคเรืองมหาวิทยาลัยในภาคเหนือและประวัติผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ทุกท่านที่ร่วมแรงร่วมใจในการบูรณาการข้อมูลสำคัญทุกส่วนได้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง หวังว่าหนังสือเล่มนี้ จะนำไปสู่การพัฒนาสืบสานต่อประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในช่วงต่อไปในอนาคต เพื่อจารึกไว้เป็นประวัติศาสตร์สำหรับคนรุ่นต่อไป

ศาสตราจารย์คลินิก นายแพทย์นิเวศน์ นันทจิต
อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กรกฎาคม 2565

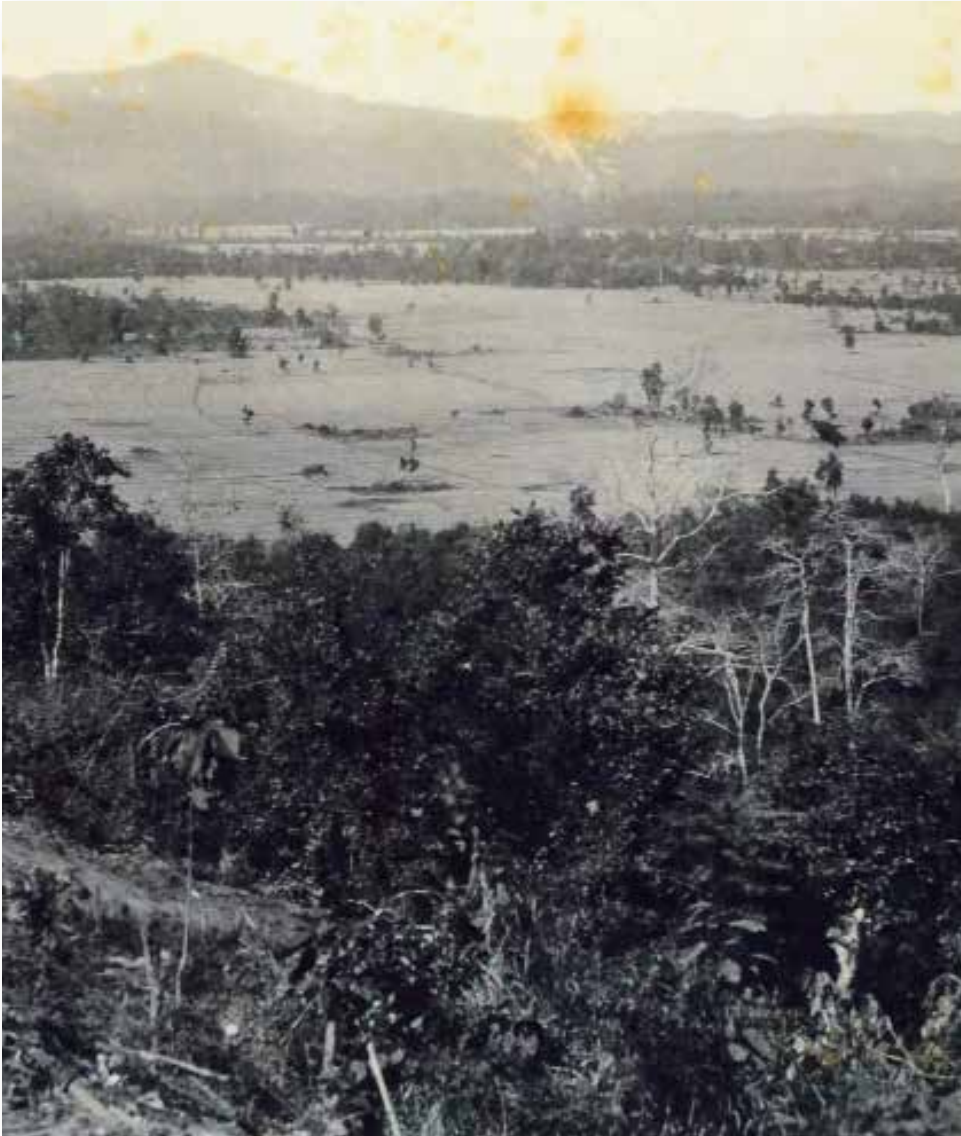
สารบัญ

ภาคที่		หน้า
ภาคนำ	อดีตกาลของดินแดนที่ตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี	7
ภาคหนึ่ง	จดหมายเหตุที่จะเป็นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	19
ภาคสอง	จดหมายเหตุช่วงเตรียมการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	63
ภาคสาม	ประวัติบุคคลผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งโรงเรียนแพทยศาสตร์ เชียงใหม่ และโอนคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ สังกัดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	89
ภาคสี่	นักการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องมหาวิทยาลัยในภาคเหนือ	131
ภาคห้า	แกนนำสื่อผู้เรียกร้องการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภาคเหนือ	143
ภาคหก	เจ้าของที่ดินคนเดิมและชาวบ้านที่เคยอยู่	157
ภาคเจ็ด	ประวัติและผลงานประธานคณะกรรมการ กรรมการ อนุกรรมการ และผู้รับนโยบายมาดำเนินการ	177
ภาคแปด	ประวัติสถาปนิกและวิศวกร ผู้ร่วมก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บริษัทก่อสร้าง และภาพชุดอาคารรุ่นแรกในบริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	243
ภาคเก้า	ข้าราชการประจำสำนักนายกรัฐมนตรี	267
ภาคสิบ	ประวัติประธานและคณาจารย์ผู้ร่างหลักสูตร 3 หลักสูตรและเตรียมบุคลากร	273
ภาคสิบเอ็ด	คณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ชุดแรก	313
ภาคสิบสอง	อาจารย์ อาจารย์พิเศษ ข้าราชการ ลูกจ้างประจำ ลูกจ้างชั่วคราวรุ่นแรก	329
ภาคสิบสาม	“สี่ทหารเสือ” ยุค ศาสตราจารย์ ดร.บัวเรศ คำทอง รองอธิการบดี และอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่	339
ภาคสิบสี่	ประวัติผู้มีส่วนร่วมในการบุกเบิกที่ดินก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ช่วง พ.ศ.2503-2504)	349
ภาคสิบห้า	บันทึกความทรงจำของอาจารย์รุ่นแรกช่วงเปิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และภาพชุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนิน ในพิธีเปิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันพฤหัสบดีที่ 24 มกราคม 2508	353
ภาคสิบหก	ภาพชุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานปริญญาบัตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	364

สารบัญ

ภาคผนวก	หน้า
1 รายชื่อคณะกรรมการเตรียมการชุดต่าง ๆ ช่วง พ.ศ.2503-2508	373
2 สี่ และตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัย พระพุทธรูปประจำมหาวิทยาลัย ฯลฯ	385
3 กำหนดองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2515 และบันทึกความทรงจำ ของศิษย์เก่าสัปดาห์รุ่นที่ 1 ภาพชุดกิจกรรมนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ขึ้นดอยสุเทพ	405
4 ประวัตินายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่และรายชื่ออธิการบดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	425
บทคัดย่อ	
ภาษาอังกฤษ	462
ภาษาฝรั่งเศส	464
ภาษาญี่ปุ่น	466
ภาษาดัตช์	468
ภาษาเยอรมัน	470
ภาษาจีน	472
ที่มาและคำขอบคุณ	474
ผู้นำเสนอและครอบครัว	479
คณะที่ปรึกษาและคณะทำงาน	484

"ภาคนา"

อดีตกาลของดินแดนที่ตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

บริเวณที่นาและเขตป่า เจริญสุขเทพ พ.ศ.2469 ต่อมาเป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์รัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ.2469

(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ภ.003 หวญ.57/1/27)

(ขอขอบคุณคุณไศริตา วรยศเมธิน เจ้าหน้าที่สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผู้อำนวยการความสะดวกในการค้นหภาพ เมื่อ 25 เมษายน 2565)

อดีตกาลของดินแดนที่ตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

“ที่นาในเขตเมือง” ผืนสุดท้ายของ “ล้านนา” ภาพถ่ายทางอากาศเมื่อ พ.ศ.2512 โดยบุญเสริม สาดราภัย เห็นบริเวณทุ่งนา ด้านหลังเขตการทางเชียงใหม่ ขวามือเป็นทุ่งนาหลังโรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ ด้านล่างเป็นเขตทหารกองบิน 41 ซึ่งเคยเป็นที่นาของชาวบ้านพวกแต้ม บ้านศรีสุพรรณ บ้านวัวลาย อาคารสูงที่เห็นคือ อาคารคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2512 (ที่มา: บุญเสริม สาดราภัย **ล้านนาเมื่อตะวา** เชียงใหม่: บุกเวิร์ม พับลิชชิง 2550 หน้า 199)

1. ข้อมูลทางประวัติศาสตร์

1.1 คำลานนา-ล้านนา

ดินแดนภาคเหนือตอนบนของไทยที่ตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในอดีตเรียกว่า “ลานนา” ตามพระบรมราชวินิจฉัยของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงเห็นว่า “ลานนา หมายถึง ทำเล ทำนา” เป็นดินแดนที่มีนาจำนวนมาก เหมือน “ลานช้าง” มีช้างจำนวนมาก

พ.ศ.2510 เมื่อแรกเปิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นักวิชาการ เช่น ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิthur (พ.ศ.2443-2516) หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (พ.ศ.2466-2546) อาจารย์ถิน รัตติกน (พ.ศ.2453-2538) ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เสนอให้ใช้คำว่า “ล้านนา” ในที่ประชุมทางวิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดีล้านนาไทย จัดโดยภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ 20-23 ตุลาคม 2510

ต่อมา ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร (พ.ศ.2461-2562) ราชบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์

และ Dr.Hans Penth (เกิดที่เบอร์ลิน พ.ศ.2480 เสียชีวิตที่เชียงใหม่ พ.ศ.2552) พบว่าจารึกวัดเชียงสา จังหวัดเชียงราย จารึกเมื่อ พ.ศ.2096 มีข้อความว่า “สมเด็จพระบรมบพิตรองค์เสวยราชย์ทั้งสองแผ่นดิน ล้านช้าง ล้านนา” (ปัจจุบันจารึกหลักนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดเชียงใหม่) และพบว่าคำที่เคยอ่านในจารึกวัดบ้านด่าน พ.ศ.2039 อ่านผิดว่า “เจ้าหมื่นลานนา” ที่ถูกต้องคือ “เจ้าหมื่นล่านนา” ทำให้เป็นหลักฐานว่าคำ “ล้านนา” มีในจารึก ขณะที่คำว่า “ลานนา” ไม่พบในจารึก

ต่อมาพบว่า ภาษผู้เป็นปราชญ์ในดินแดนนี้ได้เขียนภาษาบาลีกำกับ คำ “ลานนา” ว่า **เขตต ทส ลข** หรือ **เขตตทส ลกข** (เขตต แปลว่า นา ทส แปลว่า สิบ ลข แปลว่า แสน) คือ สิบแสนนา หมายถึง ล้านนา ซึ่งต่อมารัชกาลที่ 4 ผู้ทรงเชี่ยวชาญภาษาบาลีก็โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระนามเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ลำดับ

ที่ 6 ว่า พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ ดำรงณพินิศร
สุนทรทศลักษณ์เกษตร คำว่า ทศลักษณ์เกษตร ตรง
กับคำว่า ทศลักษณ์เกษตร แปลว่า สิบแสนนา

ประกอบกับก่อนเป็นพญาภิอนา กษัตริย์ราช
วงศ์มั่งราย องค์ที่ 6 (พ.ศ.1898-1928) พระองค์ดำรง
ตำแหน่ง “เจ้าท้าวสองแสนนา”

คำว่า “กือ” แปลว่า ร้อยล้าน พระนามภิอนา
จึงหมายถึง ร้อยล้านนา ทำให้เป็นหลักฐานยืนยันว่า
ดินแดนนี้เดิมเรียก “ล้านนา”

(ดูเพิ่มเติม สมโชติ อ่องสกุล “ความเป็นมาของคำ “ล้านนา
-ลานนา” ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย” แดลงงาน
ประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี (ปอบ.) ปีที่ 20 เล่ม 2
กรกฎาคม-ธันวาคม 2530 หน้า 1-19 ขอขอบคุณ อาจารย์
ไกรศรี นิยมานเหมินท์ เมตตาส่งให้อาจารย์ตรี อดิทยกุล
บรรณาธิการ ปอบ.พิจารณาและส่งเรื่องนี้เข้าพิจารณาในคณะ
กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย)

1.2 ข้อมูลใหม่: จดหมายเหตุจีนระบุชื่อ ดินแดนนี้สมัยราชวงศ์มั่งราย

ปัจจุบันมีการแปลจดหมายเหตุจีนสมัย
ราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง ราชวงศ์ชิง ทำให้มี
ข้อมูลใหม่เกี่ยวกับชื่อดินแดนภาคเหนือตอนบนสมัย

ราชวงศ์มั่งราย ที่จีนเรียกในเวลานั้น ดังนี้

(1) พงศาวดารราชวงศ์หยวน (ภาษา
จีนเรียก หยวนสี่อ) เขียนโดยช่งเหลียน (พ.ศ.
1853-1924) สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ.1911-2187)
ระบุว่า ในรัชศกจื้อหยวน พ.ศ.1835 จักรพรรดิ
หยวนซือจู๋ หรือกุบไลข่าน (พ.ศ.1758-1837)
มีพระราชโองการให้ปูตุนกับหมิงอู่ทูลู่หลู่หมี่ซือ
ยกทัพไปตี ปาไปสืฟู่กั๋ว (อาณาจักรสนมแปดร้อย)

พญามั่งราย (พ.ศ.1782-1854) แห่งลุ่มน้ำ
แม่กก ตั้งเมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.1839 แต่หลักฐาน
โบราณจีน คือ พงศาวดารหยวนกล่าวถึงคำว่า “ปาไป
สืฟู่” (สนมแปดร้อยคน) หรือ ปาไปสืฟู่กั๋ว (อาณาจักร
สนมแปดร้อย) ตั้งแต่ พ.ศ.1835 อันเป็นปีที่พญา
มั่งรายยกทัพเข้าตีเมืองหริภุญไชย เมื่อพญามั่งรายตั้ง
เชียงใหม่ (จึงไม่) ใน พ.ศ.1839 แล้วจีนเรียกดินแดนนี้
ว่า “ปาไปต้าเตียน”

ปาไปต้าเตียน เป็นคำที่จีนสมัยราชวงศ์หมิง
เรียกดินแดนล้านนา ปาไป แปลว่า แปดร้อย (มาจาก
สนมแปดร้อย) ต้า แปลว่าใหญ่ เตียน แปลว่าพื้นที่
ใหญ่นอกเมือง

ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2486 แสดงที่ตั้งเวียงเชียงใหม่ ซึ่งมีกำแพงชั้นใน
กำแพงชั้นนอก เวียงสวนดอก และอ่างเก็บน้ำโบราณพร้อมฝายหิน

(ที่มา: สรัสวดี อ่องสกุล ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543 หน้า 99)

สำเนาจารึกวัดเชียงสา บ้านนางจันดี อ.เชียงของ จ.เชียงราย
(ที่มา: เมืองและแหล่งชุมชนโบราณในล้านนา. กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, 2539. หน้า 9)

(2) พงศาวดารราชวงศ์หมิง (หมิงสื่อ)

บันทึกว่า ปาไป่ทางไกลจากยูนนาน เป็นดินแดนพิชร้อนชื้น (จิ้งตุ๋) พื้นที่ของอาณาจักรนี้ทางตะวันออกไปถึงเซอหลี่ (สิบสองพันนา) ทางใต้ไปถึงปัวเลอ (อาจเป็นสุโขทัยหรือแพร่) ทางตะวันตกไปถึงต้ากู่หล่า ประชิดกับพม่า ทางเหนือถึงมิงเกี้ยน

เดินทางไปจากด่านเหยาเกว่นไปทางตะวันออกเฉียงใต้ 50 เฌิง จักถึง เป็นที่ราบหลายพันลี้ มีเขาหนานเกอล่า ข้างล่างเป็นแม่น้ำ ด้านใต้คือปาไป่ทางเหนือเป็นเซอหลี่ ฝักไฝพุทธศาสนาไม่ชอบฆ่าฟัน วัดและเจดีย์นับจำนวนได้เป็นหมื่น มีชื่อเรียกว่า **ฉือเปยกั่ว (แคว้นแห่งเมตตากฤษณา)** แต่โบราณเป็นดินแดนชาวหมานอี่

(3) พงศาวดารราชวงศ์หยวน ระบุว่า รัชศกต้าเต๋อ สมัยจักรพรรดิหยวนเจิงจง (พ.ศ.1840-1850) เห็นว่า ปาไป่สี่ฟุเป็นกบฏ จึงส่งทัพมาปราบหลายครั้ง พงศาวดารราชวงศ์หยวนบันทึกการเดินทางที่ยากยิ่งว่า “ต้องผ่านเทือกเขาสลับซับซ้อนเขาสูงชัน เหวลึกปารก ต้นไผ่ขึ้นเต็ม คมยาวกรีดแทงกองทัพที่เดินทางผ่าน ถึงทางแคบเดินผ่านแบบเรียงหนึ่งคนหนึ่งม้าหนึ่ง ชันเขาดูชันปีขึ้นฟ้า ลงเขาดูลงบ่อ **ทั้งดินแดนเต็มไปด้วยหมอกและควันพิษ ล้วนแล้วแต่เป็นภัยต่อคน ทหารหิวโหย เจ็บป่วยล้มตาย**”

สมัยพญามังราย (พ.ศ.1804-1854) จึงไม่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปจีน ปาไป่สี่ฟุยอมรับอำนาจจีนตั้งแต่สมัยโอรสของพญามังราย คือ พญาไชยสงครามเป็นกษัตริย์ (พ.ศ.1854-1868) เอกสารจีนเรียกพญาไชยสงครามว่า “**หุนซีลัน**”

ตั้งแต่สมัยพญากือนา (พ.ศ.1894-1928) จีนนับล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของพวกป๋อ (อีร่อยจำพวก) และนับเป็น 1 ใน 6 ของปาไป่เซียนเว่ย (เขตปกครองปาไป)

(5) สมัยพญาแสนเมืองมา (พ.ศ.1928-1945) จีนเรียกกษัตริย์ล้านนาว่า “**ลีหล่านนา**” “เตาหล่านน่า” “เตाप่านเมียน” สมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.1984-2030) เอกสารโบราณจีนเรียกกษัตริย์ล้านนาว่า “**เจาเม่งลู่**” หรือ “เตาเม่งลู่” (พ.ศ.1990) “เตाप่านหย่าเจ้อ” (พ.ศ.1993) สุดท้ายเรียกว่า “เตาหล่านน่า” (พ.ศ.2024)

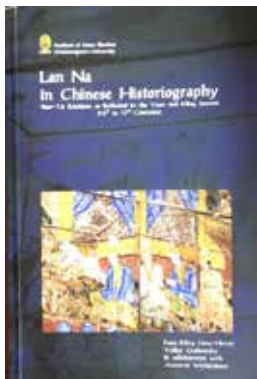
สมัยพญาแก้ว (พ.ศ.2038-2068) เอกสารจีนเรียกกษัตริย์ล้านนาว่า “**เตาหล่านไว**” (พ.ศ.2040) “**เจาหล่านน่า**” (พ.ศ.2056) และสมัยพญาเกสเชษฐราช (ครั้งแรก พ.ศ.2069-2081) เอกสารจีนเรียกกษัตริย์ล้านนาว่า “**เตาหล่านน่า**”

จดหมายเหตุจีนโบราณดังกล่าว นอกจากเป็นหลักฐานการเรียกชื่อดินแดนนี้และกษัตริย์ราชวงศ์มังรายของจีนสมัยนั้น และทำให้มีข้อมูลเรื่องมลพิษทางอากาศในดินแดนนี้ที่มีปรากฏตั้งแต่สมัยนั้น (ดูเพิ่มเติม กนกพร นุ่มทอง **หลักฐานล้านนาในเอกสารโบราณจีน** กรุงเทพฯ: สาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2564,

หนังสือเอกสารประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี

วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ
ปาไป่สีฟู-ปาไป่ต้าเตียน
เอกสารจีนประวัติศาสตร์
จีนโบราณ กรุงเทพฯ: สำนัก
 เลขาธิการนายกรัฐมนตรี,
 2539. วินัย พงศ์ศรีเพียรและ
 คณะ **ความสัมพันธ์ไทย-จีน**
จากเอกสารสมัยราชวงศ์
หยวน หมิง ชิง กรุงเทพฯ:
 กรมศิลปากร, 2565)
 (ขอบคุณ ดร.วินัย พงศ์ศรี
 เพียร และ รองศาสตราจารย์
 วุฒิชัย มูลศิลป์ ราชบัณฑิตผู้
 มอบหนังสือ)

ปกหนังสือ Lan Na in
 Chinese Historiography

2 ธรรมชาติและร่องรอยทางโบราณคดี

2.1 ดอยสุเทพ

ดอยสุเทพเป็นดอยหนึ่งในทิวเขาถนนธงชัย
 สูง 1,601 เมตรจากระดับน้ำทะเล เป็นแหล่งต้นน้ำ
 แหล่งวัฒนธรรมสำคัญของเชียงใหม่ และเป็นป่าเขตร
 ร้อนที่มีพืชไม้อุดมสมบูรณ์ จากการสำรวจในช่วงต้น
 ทศวรรษ 2530 นักวิชาการของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 พบพืชที่มีชื่อทางพฤกษศาสตร์จำนวน 1,926 ชนิด
 กล้วยไม้มี 253 พันธุ์ (7 พันธุ์ไม่เคยพบในป่าอื่น) นกมี
 320 ชนิด ผีเสื้อกลางวัน 500 ชนิด ผีเสื้อกลางคืน
 300 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 50 ชนิด สัตว์ครึ่งบก

ครึ่งน้ำ 28 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 50 ชนิด

(ดูเพิ่มเติม รายงานการประชุมปฏิบัติการอุทยานแห่งชาติดอย
 สุเทพ-ปุย: การจัดการและการอนุรักษ์ 14-15 มีนาคม 2534
 หน้า 1)

(1) ชื่อดอยมาจากชื่อฤๅษีผู้สร้างเมืองลำพูน

ชื่อดอยสุเทพมาจากชื่อของฤๅษีว่าสุเทพ
 ตำนานกล่าวว่าตนบุตรของชาวละว้า ตำนานชินกาล
 มาลินีหรือชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานมูลศาสนา
 เรียกชื่อดอยนี้เป็นภาษาบาลีว่า “ดอยอุจจุปปัพพะตะ”
 (แปลว่า ดอยอ้อยช้าง)

(2) ที่มาของพระบรมธาตุ

การประดิษฐานพระบรมธาตุบนดอยสุเทพ
 เกี่ยวข้องกับพระสมณเถระและพญากือนา กษัตริย์
 พระองค์ที่ 6 แห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ.1898-1928)
 ตำนานมูลศาสนากล่าวว่า พระสมณเถระบวชเรียน
 ที่กรุงสุโขทัยพร้อมพระโณมทัสสี เป็นศิษย์ของ
 พระมหาบรรพตสังฆราช แล้วไปเรียนพุทธศาสนา
 ต่อที่อยุธยาและไปเรียนต่อที่เมืองพัน (เกาะตะมาะ)
 สำนักพระอุทุมพรบุพผมหาสวามีผู้ปฏิบัติปฏิบัติ
 ชอบแห่งรามัญวงศ์ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์
 พระอุปัชฌาย์ และได้รับมอบภาระให้นำพุทธศาสนา
 มาประกาศที่สยาม

ภาพดอยสุเทพ (ที่มา: ป้ายโบราณสถานสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ 82 แห่งของจังหวัดเชียงใหม่, 2564. หน้า 14)

ฤๅษีวาสุเทพ (ที่มา: ภาพประกอบบทความของไกรศรี นิมมานเหมินท์ เรื่อง THE LAWA GUARDIAN SPIRITS OF CHIENGMAI ใน เชิดชูเกียรตินายไกรศรี นิมมานเหมินท์ หน้า 72-73)

ตำนานวัดป่าแดงให้รายละเอียดว่าพระมหาสมณเถระเคยไปลังกาพร้อมพระ 4 รูปและอุปาสกคนหนึ่ง ขณะเดินทางกลับพระรูปหนึ่งมรณภาพ ท่านและคณะจึงนำพระพุทธรูปมาเข้าหัตถบาสนเพื่อบวชอุปาสกเป็นภิกษุ

เมื่อกลับจากลังกาและเมืองพิน (เมาะตะมะ) ท่านได้จำพรรษาที่วัดป่าไม้แดง กรุงสุโขทัย และเผยแพร่ธรรมตามคติลังกาวงศ์

คืนหนึ่งขณะจำวัดที่ปางจา ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงสุโขทัยและศรีสัชนาลัย ท่านได้มีนิมิตเห็นพระบรมธาตุที่พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้บรรจุในที่ต่าง ๆ ท่านจึงได้ขุดพบผอบพระธาตุตามนิมิต พระเถระได้อธิษฐานให้พระธาตุแสดงปาฏิหาริย์แบ่งออกเป็นจำนวน 80 องค์ แล้วได้ถวายให้พญาศรีสัชนาลัยทรงทราบ ได้มีการฉลองพระธาตุสมพระเกียรติ

เมื่อพญากือนาแห่งราชวงศ์มังรายครองราชย์ในเชียงใหม่ (พ.ศ.1898-1928) มีพระประสงค์จะฟื้นฟูคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี จึงโปรดเกล้าฯ ให้คนไปนิมนต์พระอุทุมพรบุพผมหาสวามีแห่งเมืองพิน (เมาะตะมะ) พระมหาอุทุมพรบุพผมหาสวามีได้ส่ง

พระอานนท์พร้อมสงฆ์อีก 11 รูปมาแทน แต่พระอานนท์และคณะไม่ยอมร่วมสังฆกรรมกับพระนิกายพื้นเมือง จึงถวายพระพรให้พญากือนาไปอาราธนาพระมหาสมณเถระซึ่งร่วมอุปัชฌาย์เดียวกันมาแทน

จารึกวัดพระยืน ลำพูน ระบุว่าใน พ.ศ.1913 (จ.ศ.732) พระมหาสมณเถระพร้อมพระสงฆ์ผู้ติดตาม 5 รูปเดินทางมาถึงเชียงใหม่ ครั้งแรกพญากือนาโปรดเกล้าฯ ให้พักที่วัดพระยืน ลำพูน ต่อมา พ.ศ.1914 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดสวนดอกในป่าพะยอม ซึ่งเดิมเป็นเขตอุทยานในราชฐานของพระองค์ จึงอาราธนาพระสมณเถระมาให้ดำรงตำแหน่งสมณสุวณฺณรัตนมหาสวามี สังฆนายกประจำที่วัดสวนดอก สถาปนาสงฆ์ฝ่ายลังกาวงศ์ขึ้นในเชียงใหม่ ท่านมรณภาพใน พ.ศ.1939 รัชสมัยพญาแสนเมืองมา (พ.ศ.1928-1944) (ดูเพิ่มเติม บำเพ็ญ ะวิน “พระมหาสมณเถระ ปฐมเจ้าอาวาสวัดสวนดอก” **ธรรมจักร** ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 พฤษภาคม-กรกฎาคม 2543 หน้า 49-51)

การเดินทางมาเชียงใหม่ พระมหาสมณเถระได้อัญเชิญพระบรมธาตุมาด้วย พญากือนาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุประดิษฐานที่วัดสวนดอกเมื่อ พ.ศ.1918 และประดิษฐานบนดอยสุเทพเมื่อ พ.ศ.1929

2.2 อ่างเก็บน้ำโบราณและฝายดิน

ในอดีตมีห้วยน้ำ 5 สาย คือ (1) ห้วยแก้ว (2) ห้วยกู่ขาว (3) ห้วยแม่ระนอง (4) ห้วยตาดชมภู (5) ห้วยฝายหิน จากดอยสุเทพไหลผ่านเชิงดอยสุเทพบริเวณที่ตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มารวมที่อ่างเก็บน้ำรูปสี่เหลี่ยมคางหมู เชิงดอยสุเทพ จากการถ่ายภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2497 โดยภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2563 พบว่าคันดินแต่ละด้านมีความยาว ดังนี้

คันดินด้านทิศเหนือ	309 เมตร
คันดินด้านทิศใต้	248 เมตร
คันดินด้านทิศตะวันออก	403 เมตร
คันดินด้านทิศตะวันตก	409 เมตร

และต่อเป็นฝ่ายดินยาวลงไปทางทิศใต้ประมาณ 1.2 กิโลเมตรถึงตำแหน่งที่ติดกับคลองชลประทาน ปัจจุบัน โดยมีร่องรอยต่อไปถึงเขตพื้นที่กองบิน 41 ด้านทิศตะวันตกจึงมีคันดินยาวประมาณ 1.7 กิโลเมตร

ปัจจุบัน เหลือร่องรอยบางส่วนด้านตะวันออก คือ คันดิน ด้านหลังโรงพยาบาลสัตว์เล็ก และด้านตะวันตกคือ คันดินข้างโรงยิม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ด้านใต้เหลือแนวก่อไม่เป็นที่ร่องรอย

ส่วนด้านเหนือไม่เหลือร่องรอยแล้ว จากการอ่านแผนที่ โดยอาจารย์ ดร.ชวิต ศรีมณี พบว่า ปัจจุบันคือ ด้านหลังหอสีชมพูไปทางตะวันออกถึง อาคารเรียนมุทิตาประชารักษ์ (อ่านแผนที่โดย อาจารย์ ดร.ชวิต ศรีมณี ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ 7 ตุลาคม 2563 ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ชวิต ศรีมณี และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลิwa ผาตโรสง ผู้ประสานงาน)

อ่างเก็บน้ำแห่งนี้ทำหน้าที่ 2 อย่างคือเก็บน้ำเพื่อส่งน้ำไปยังเวียงสวนดอกและเวียงเชียงใหม่ และป้องกันน้ำไหลบ่าจากตอยสุเทพเข้าบริเวณบ้านเก่าต้อและเวียงสวนดอก นับเป็นภูมิปัญญาในการจัดการน้ำในอดีต

2.3 เวียงสวนดอก

ฝั่งของเวียงสวนดอกเป็นคันดินรูปสี่เหลี่ยม กว้างด้านละประมาณ 570 เมตร มีคูน้ำอยู่รอบนอก

เดิมเป็นอุทยานของพญากือนา กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายพระองค์ที่ 6 (พ.ศ.1898-1928) ต่อมาใน พ.ศ.1914 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดสวนดอก และเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเมื่อ พ.ศ.1918

ตั้งแต่ปี พ.ศ.1918 เวียงสวนดอกจึงมีฐานะเป็นเวียงพระธาตุ เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา ลังกาวงศ์ในล้านนา ต่อมาถือว่าวัดสวนดอกเป็นวัดประจำทิศบริวารเมืองตามคติทักษาเมืองด้วย

สมัยมหาเทวีจิระประภา (พ.ศ.2088-2089) พวกเงี้ยวมาปล้นค่ายเชียงโฉมและเจ้านายเมืองย่องหัวนำกองกำลังมายึดเวียงสวนดอก มาตั้งพลรบที่วัดป่าตาล เพื่อสร้าง “ข้าวแตะ” และถมคูด้านแจ้งกู๋เรื่อง (อ่านว่าแจ้งกู๋เฮือง) เข้าเวียงเชียงใหม่

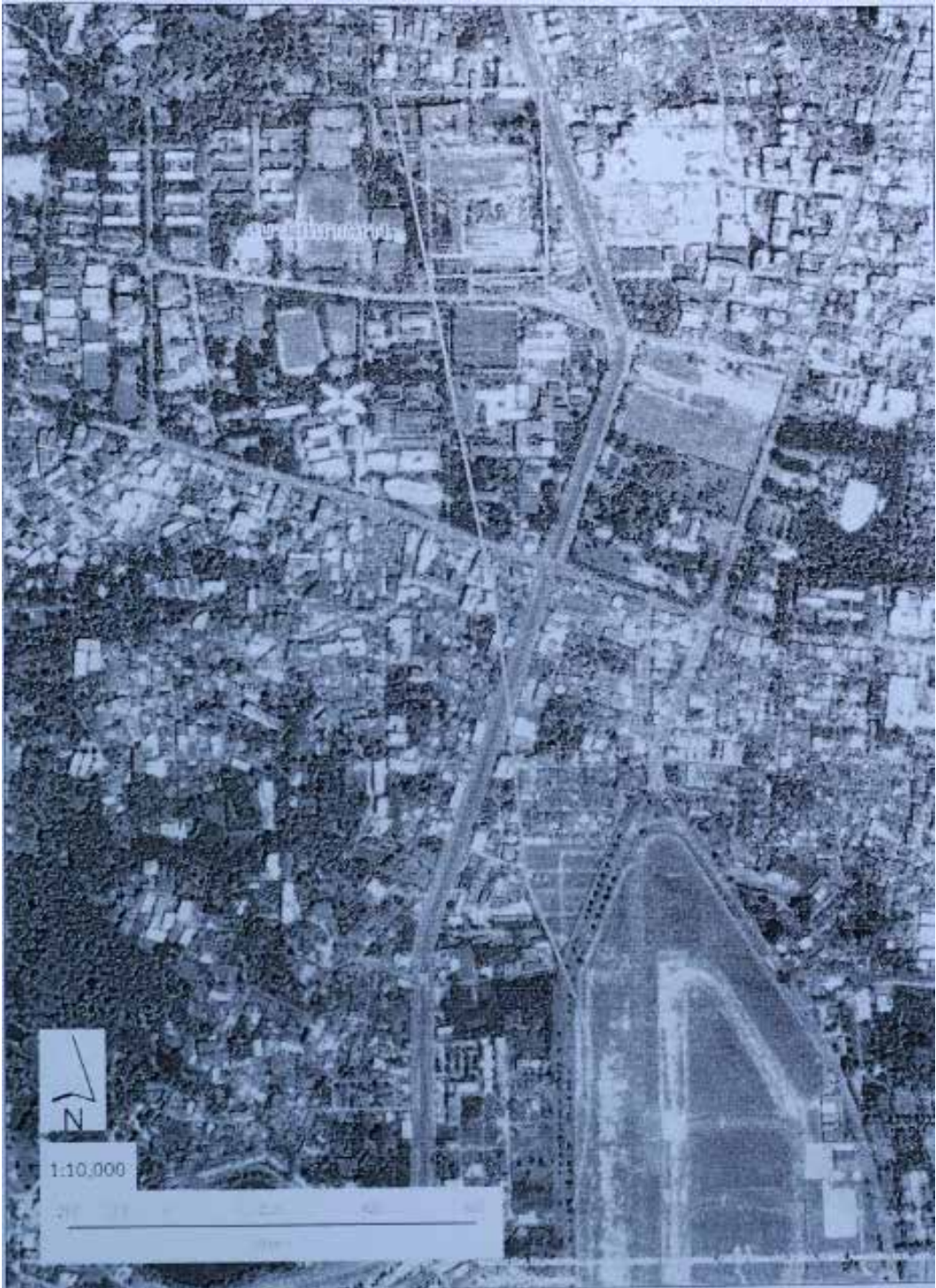
ปัจจุบันคูน้ำและคันดิน ยังเหลือร่องรอยครบทั้งสี่ด้าน โดยบริเวณที่ตั้งคณะเภสัชศาสตร์และหลังคณะทันตแพทยศาสตร์ยังเหลือร่องรอยคูน้ำคันดินมากที่สุด

2.4 เวียงเจ็ดลิน

เวียงเจ็ดลินสร้างเมื่อ พ.ศ.1954 สมัยพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ.1945-1984) เพื่อป้องกันข้าศึก และใช้เป็นเขตพระราชอุทยานที่พักผ่อน โดยแปรพระราชฐานจากในเวียงมาประทับเป็นครั้งคราว ฝั่งของเวียงเป็นคูน้ำคันดินรูปวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 900 เมตร ชื่อ เจ็ดลิน หมายถึง รวงน้ำทั้งเจ็ด ทำหน้าที่ชักน้ำจากตอยสุเทพมาใช้ในเวียงเจ็ดลิน

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงที่ตั้งเวียงสวนดอก และอ่างเก็บน้ำโบราณ ในบริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มาตราส่วน 1:12,500 พ.ศ.2495
(ที่มา: นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ ชุมชนโบราณในเขตล้านนา. หน้า 37)

ภาพแสดงพื้นที่ทุกด้านของอ่างเก็บน้ำโบราณและฝายดิน
(ที่มา: ผู้อ่านแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ดร.चित ศรีมณี ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

กลางภาพเป็นอ่างเก็บน้ำโบราณในบริเวณคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีต้นไม้เป็นแนวตามคันดิน ด้านล่าง เป็นถนนเลียบริมคลองชลประทาน เมื่อ พ.ศ.2511 (ภาพโดยบุญเสริม สาทราภัย พ.ศ.2471-2560)

บริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เมื่อแรกสร้าง
ภาพโดยบุญเสริม สาทราภัย (พ.ศ.2471-2560)
(ขอบคุณลุงบุญเสริมผู้มอบภาพ)

วัดสวนดอก (ที่มา: ป้ายโบราณสถานสถานที่สำคัญทาง
ประวัติศาสตร์ 82 แห่งของจังหวัดเชียงใหม่, 2564 หน้า 18)

หอปู่และย่าสะในบริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในอดีต
(ที่มา: เชิดชูเกียรตินายไกรศรี นิมมานเหมินท์)

หอปู่และย่าสะในปัจจุบัน บริเวณทางขึ้นดอยคำ
มีประเพณีเลี้ยงดงเดือน 9 เหนือ (7 ได้)

ภาพถ่ายทางอากาศเวียงเจ็ดลิน พ.ศ.2510 มาตราส่วน 1:7,500 (ที่มา: นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ **ชุมชนโบราณในเขตล้านนา** หน้า 35)

พ.ศ.2456 ใช้พื้นที่ในเวียงเจ็ดลินบางส่วนเป็นสวนรุกขชาติห้วยแก้ว ทดลองปลูกไม้สี่เสียด จน พ.ศ. 2496 ยุคเรียกร้องมหาวิทยาลัยในเชียงใหม่ ได้ตั้งเป็นสวนรุกขชาติห้วยแก้ว

ระหว่าง พ.ศ.2458-2468 สมัยรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ณ บริเวณเวียงเจ็ดลิน และใน พ.ศ.2503 ได้ใช้เป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนเทคนิคภาคพายัพ (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา) มีการรื้อกำแพงคันดินบางส่วนลง และมีการขยายถนนห้วยแก้วเพื่อรับพระราชอาคันตุกะใน พ.ศ.2505 คือ สมเด็จพระเจ้ากรุงเดนมาร์กและสมเด็จพระราชินีอินกริดแห่งกรุงเดนมาร์ก (ดูเพิ่มเติม **เจ้าพ่อหลวง เชียงใหม่: มุลินธิราชดำรินุรักษ์ ฝายเหนือ**, 2542 หน้า 17)

พ.ศ.2552 กรมศิลปากรขุดค้นทางโบราณคดีเวียงเจ็ดลิน

2.5 วัดเก้ายี่สิบในแผนที่ร่วมสมัย

ช่วงล้านนายุคทอง การเมืองเข้มแข็ง เศรษฐกิจมั่งคั่ง พุทธศาสนารุ่งเรือง ใน พ.ศ.2047 พระเมืองแก้ว

(พ.ศ.2038-2068) โปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระพุทธรูปด้วยโลหะหนัก 9 โกฏิตำลึง เป็นพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัย ตามรูปแบบพระพุทธรูปศิลปล้านนาที่ผสมผสานอิทธิพลกรุงสุโขทัย (เดิมมักเรียกว่า “สิงห์สาม” ศิลปเชียงแสน) เรียกว่า “พระเจ้าเก้าตื้อ” เป็นพระประธานในอุโบสถวัดสวนดอก

ต่อมาเมื่อพบเอกสารสำรวจรายชื่อวัดและนิยายสงฆ์ในเชียงใหม่ พ.ศ.2440 ของหนานอุ่นเมืองเจ้าหน้าที่กองอัมมการสงฆ์ เมืองเชียงใหม่ พบว่าวัดในเชียงใหม่ มี 24 หมวดยุโบสถ หนึ่งในนั้น คือ **หมวดยุโบสถวัดเก้ายี่สิบ** ซึ่งมี 13 หัววัด ประกอบด้วย (1) วัดเจ็ดยอด (2) วัดฝายหิน (3) วัดช้างเคียน (4) วัดเก้ายี่สิบ (5) วัดป่ากล้วย (6) วัดป่าแดง (7) วัดสวนดอก (8) โป่งน้อยใจ (9) วัดร่ำเพิง (10) วัดโลก (11) วัดป่องแยง (12) วัดกองแหะ (13) วัดป่องแยงใน มีวัดเจ็ดยอด (นิยายเชียงใหม่) เป็นเจ้าอุปัชฌาย์หัวหมวด เป็นหลักฐานยืนยันว่า วัดสวนดอกกับวัดเก้ายี่สิบเป็นคนละวัดกัน เดิมมักอธิบายว่า ทั้งสองวัดอยู่ในเวียงสวนดอก

จากแผนที่แขวงเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2449 แสดงที่ตั้งบ้านเก้ายี่สิบ อยู่ทางด้านทิศตะวันตกนอก

ร่องรอยวัดร้างในบริเวณหอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เวียงสวนดอก บริเวณดังกล่าวปัจจุบันมีร่องรอยวัดร้าง ทำให้สันนิษฐานได้ว่าร่องรอยวัดร้างในบริเวณที่แผนที่แขวงเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2449 เรียกว่า “บ้านเก่าต้อ” ปัจจุบันเป็นบริเวณที่ตั้ง หอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คือ วัดเก่าต้อ

ก่อนมีการสร้างอาคาร หอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ใน พ.ศ.2538 บริเวณนั้น มีร่องรอยกุฎโดยมีฐานวิหารใกล้ต้นโพธิ์ริมถนนสุเทพ (คำบอกเล่าของลุงเสงี่ยม คนงานประจำหอ 3 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เล่าให้ อาจารย์สุรัชย์ จงจิตงาม สมัยเรียนปริญญาตรีคณะวิจิตรศิลป์)

นอกจากร่องรอยทางโบราณคดีดังกล่าว บริเวณที่ตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยังมีร่องรอยทางวัฒนธรรมและเรื่องราวในตำนานอย่างน้อย 2 เรื่องที่ยังสืบทอดต่อมาคือ (1) ประเพณีไหว้ปู่สะแยสะ

ซึ่งเดิมบริเวณฝ่ายหินในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นที่ตั้งหอปู่สะแยสะ (2) เรื่องราวในตำนานของขุนหลวงวิรังคะ ซึ่งปัจจุบันมีหอขุนหลวงวิรังคะที่บริเวณสำนักงานป่าต้นน้ำข้างรั้วด้านตะวันตกของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และชุมชนลัวะหลายแห่ง เช่น บ้านเมืองเกะ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาข้อมูลจากจดหมายเหตุจีนในกรอบข้อความที่ยกมา จะพบว่าพงศาวดารหมาน กล่าวถึง แคว้นหนี่หวังกั่ว (แคว้นกษัตริย์หญิง) ระบุว่ากษัตริย์หญิงมีฝีมือในการยิธนูอาบยาพิษ สามารถต่อต้านโจรหมานที่ยกเข้าโจมตี 2 หมื่นนายจนโจรหมานต้องแตกพ่ายไป หากแคว้นหนี่หวังกั่ว (แคว้นกษัตริย์หญิง) จินหมายถึงหริภุญไชย และกษัตริย์หญิง หมายถึงพระนางจามเทวี เรื่องราวในตำนานรักของขุนหลวงวิรังคะก็ต้องเปลี่ยนไป เพราะ “กษัตริย์หญิง” มีฝีมือเก่งกล้ามากพอที่จะสู้รบกับขุนหลวงวิรังคะ

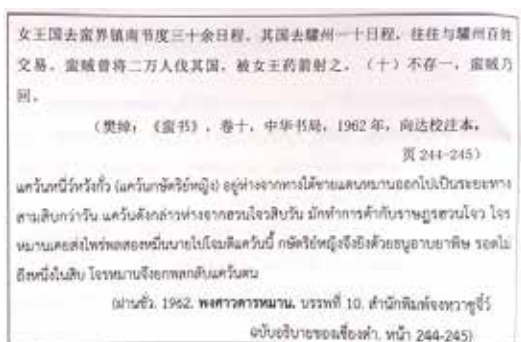
แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านเก่าต้อ
(ที่มา: สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร)

พระเจ้าเก่าต้อ

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงที่ตั้งเขื่อนสวนดอก พ.ศ.2495 มาตรฐาน 1:12,500
(ที่มา: นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ ชุมชนโบราณในเขตลำนานา หน้า 33)

กรอบข้อความภาษาจีน (ที่มา: กนกพร นุ่มทอง
หลักฐานลำนานาในเอกสารโบราณจีน หน้า 2)

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในบริเวณเวียงเจ็ดลิน พ.ศ.2458-
2468 (ที่มา: ป้ายโบราณสถานสถานที่สำคัญทาง
ประวัติศาสตร์ 82 แห่งของจังหวัดเชียงใหม่, 2564 หน้า 21)

BANGKOK RECORDER.

July 27 No. 19.

จะว่าด้วยผีจิ๋วและผีใหญ่ได้ ขึ้นว่าในที่สุด แต่ที่หลุม
แต่ที่ทุ่งนาต่าง ๆ, มักจะมีเกิดใหม่แปลงไฟไหม้ เหลืองกลาง
คืนนั้น. บางทีใน หลุมนี้ก็มีเกิดเป็น แปลงไฟไหม้ไป ราม
มา, แต่เมื่อมีเกิดใหม่ไฟไหม้ ว่า มาแล้ว, บาง คนก็กลัวว่ามา
ผี. บางทีเราคิดว่าผีมา คน ถือได้แล้ว ของคนไป ในทุ่งไฟ
ไหม้. แต่ไม่มี เหตุที่ จะ กลัวเลย, เพราะเหตุ ว่ามีคนหลาย คน
ที่มักจะมีเกิดใน ที่หลุมแต่ที่ทุ่งนา, คนต่าง ๆ นี่ ก็คือเขา
เป็นแปลงไฟไหม้. เขา ที่คนนั้นเขา มัก ก็คือคนสูง ขึ้นไป บน
อากาศ, แล้วก็มีเกิดเป็นไฟไหม้ที่ คนเรียกกันว่าผีใหญ่. บาง
ทีคน นั้นมีหัว หน้า กว้างๆ คน อากาศ จึง ชอบสูง ขึ้นไปไม่ได้,
แต่ชอบไปนอนมากใน ที่ทุ่งนา คนที่นั้น. เมื่อเป็นคืน นั้น คน
เรียกว่าผีจิ๋ว. เขา คนที่กลัว ว่าคนที่เกิดใหม่ไฟไหม้ ว่ามา
นี้, เหตุให้ เขามีเกิด แต่ เวลา กลางคืน เขา, กลางวัน นั้น จึงไม่มี
เกิด. คนว่าวัน นี้ก็มีเกิด เสมอ ทั้ง กลางวัน กลางคืน เหมือน กัน,
แต่ใน กลาง วันนั้นเขามีคน เพราะ มี พระอาทิตย์ขึ้น กว้าง, เขา

ภาพจาก: หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder.ขอบคุณ คุณชูเกียรติ อุทกะพันธุ์ (พ.ศ.2485-2545) ผู้ก่อตั้งบริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) ผู้มอบหนังสือ

จดหมายเหตุก่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5
ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรก พ.ศ.2411
(ที่มา: จากรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9 พ.ศ.2560 หน้า 36)

1. มหาวิทยาลัยในสังคมไทย ก่อนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ความคิดในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแบบตะวันตกในสังคมไทย ถูกกระตุ้นโดยชาวตะวันตกที่เข้ามาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะการออกหนังสือพิมพ์ Bangkok Recorder ของหมอแดน บีช บรัดเลย์ (Den Beach Bradley) ซึ่งเสนอข่าวความเคลื่อนไหวทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเสนอแนะให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแบบในต่างประเทศด้วย ดังปรากฏใน Bangkok Recorder ฉบับวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2408 มีความตอนหนึ่งว่า

หมอแดน บีช บรัดเลย์ (นั่ง)
(ที่มา: รอยเวลาสุภาพ หน้า 96)

“ยูนิเวอร์ซิตี

...เมื่อไรจึงจะมียูนิเวอร์ซิตีตั้งขึ้นในกรุงสยามบ้างเล่า คนชาวเมืองไทยที่เป็นเศรษฐีมีเงินก็มีอยู่บ้าง ก็ควรที่คนทั้งหลายจะพร้อมใจกันตั้งสำนักนี้...”

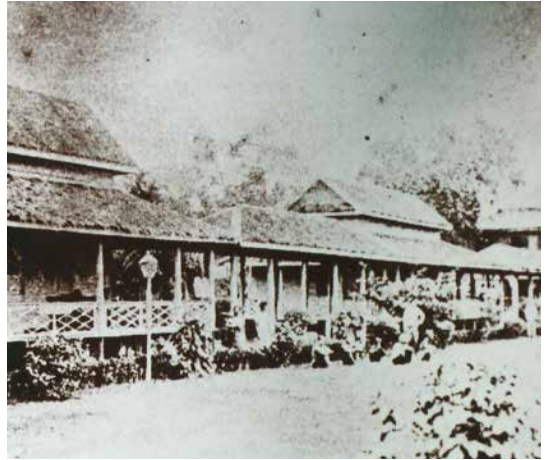
(The Bangkok Recorder เล่ม 1, 1 มิถุนายน จ.ศ.1227 (พ.ศ.2408) หน้า 37 – 38)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสถาบันการศึกษาระดับ “ยูนิเวอร์ซิตี” หลายแห่ง เช่น

พ.ศ.2432 ตั้งมหาธาตุวิทยาลัย

พ.ศ.2433 ตั้งโรงเรียนแพทยากร

ตั้งโรงพยาบาลศิริราช

โรงพยาบาลศิริราชสมัยแรกตั้ง
(ที่มา: รอยเวลาสุภาพ หน้า 126)

ตึกเสาวภาคนารีรัตน์ โรงพยาบาลศิริราช
(ที่มา: รอยเวลาสุภาพ หน้า 127)

ตึกวิกตอเรีย โรงพยาบาลศิริราช
(ที่มา: รอยเวลาสุภาพ หน้า 127)

พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์

(ที่มา: จารึกกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9 พ.ศ.2560 หน้า 47)

พันตรีหลวงวิมเนศร์ประสิทธิ์วิทย์ แพทย์ประกาศนียบัตร รุ่นที่ 1 ของโรงเรียนแพทยากร (ที่มา: รอยเวลาสุภาพ หน้า 131)

- พ.ศ.2435 ตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์
 และ ตั้งคณะเตตสกุล ต้นกำเนิดของ
 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
- พ.ศ.2436 ตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัย
- พ.ศ.2440 ตั้งโรงเรียนกฎหมาย
 สังกัดกระทรวงยุติธรรม

แต่ละสถาบันต่างสอนวิชาชั้นสูง เพื่อผลิต
ชนชั้นนำในสังคม ในปี พ.ศ.2442 พระยาวิสุทธิสุริย
ศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์ เปีย มาลากุล) จึงเสนอโครงการ
ให้รวมมหามกุฏราชวิทยาลัย โรงเรียนกฎหมาย
โรงเรียนแพทยากร และโรงเรียนชั้นสูงอื่น ๆ จัดตั้ง
เป็นมหาวิทยาลัย เรียกชื่อว่า *รัตนโกสินทร์สาทร*
*วิทยาลัย*แต่ไม่สำเร็จ

(ที่มา: พาสนา กิจถาวร บทบาทของคณะสงฆ์ในเรื่องการ
ศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัว วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524 หน้า
121 – 122)

กล่าวได้ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษา
ทั้งของสงฆ์และฆราวาสขึ้นแล้ว เพียงแต่ยังไม่มีคำว่า
มหาวิทยาลัยหรือยูนิเวอร์ซิตีนี้หน้า หรือต่อท้ายชื่อ
สถาบันเท่านั้น

คำดังกล่าวเพิ่งเริ่มใช้เป็นชื่อสถาบันการศึกษา
ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2458 โดยรวมโรงเรียนข้าราชการ
พลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เข้ากับโรงเรียนแพทย์และฝึกหัดครู ซึ่งสังกัด
กระทรวงธรรมการ โรงเรียนเพาะปลูกและการ
คลอง สังกัดกระทรวงเกษตราธิการเข้าด้วยกัน จัดตั้งเป็น
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดตั้งเป็นคณะต่างๆ ครั้ง
แรก 4 คณะคือ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ (Faculty
of Political Sciences) คณะอักษรศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์ (Literature and Science) คณะ
วิศวกรรมศาสตร์ (Faculty of Engineering) และ
คณะแพทยศาสตร์ (Faculty of Medicine) กลายเป็น
รูปแบบตัวอย่างแก่สมัยต่อมา

(ที่มา: มนูญ ลาชโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453–2468)
ปริญญาณพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521
หน้า 88-89 และขุนพจพิทยากร “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
หรือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
หนังสือมหาวิทยาลัย 23 มกราคม 2517 กรุงเทพฯ: ศรี
เมืองการพิมพ์, 2517 ไม่มีเลขหน้า ระบุว่า การปลูกสร้าง
มหาวิทยาลัยแห่งนี้ ได้เริ่มตั้งแต่ 1 กุมภาพันธ์ 2457 ร.6
เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 3 มกราคม
2458)

นักศึกษา มธก. เดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนผ่านหน้าประตูมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (มธก.) (8 ตุลาคม 2483) (ที่มา: จากระชาการที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9 หน้า 151)

นักศึกษา มธก. เรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืน (8 ตุลาคม 2483) (ที่มา: จากระชาการที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9 หน้า 151)

วันสถาปนา มธก.
27 มิถุนายน 2477 จากซ้ายไป
ขวา หลวงประดิษฐ์
มนูธรรม (ผู้ประศาสน์การ)
พระยาพหลพลพยุหเสนา
(นายกรัฐมนตรี) สมเด็จพระ
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
(ผู้สำเร็จราชการ)
(ที่มา: จากระชาการที่ 5
ถึงรัชกาลที่ 9 หน้า 151)

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดย คณะราษฎร ประมาณ 1 ปี ได้มีการโอนโรงเรียนกฎหมายในสังกัดกระทรวงยุติธรรม มารวมกับ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วเปลี่ยนคณะดังกล่าวเป็น คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ จนกระทั่ง พ.ศ.2477 เมื่อมีการสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นแล้ว จึงได้มีการโอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปให้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มีนโยบายนำनावาสู่ความเป็นอารยประเทศ จึงมีนโยบายจัดตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นโดยจะจัดตั้งในส่วนภูมิภาคด้วย ดังปรากฏว่า ในปีงบประมาณ 2484 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และนาวาเอกหลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ.2480-2485) มีบัญชาให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ครั้งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เตรียมหาสถานที่จัดตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค

เริ่มต้นสำรวจที่บริเวณเขาลูกช้าง จังหวัดสงขลา แต่สถานการณ์สงครามก่อตัว จึงได้ย้ายมาหาที่จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง จึงระงับโครงการ